

Niet-letaal militair optreden

Komen de verwachtingen uit?

Het militaire optreden na de Koude Oorlog staat grotendeels in het teken van crisisinterventies. Daarin moet de krijgsmacht bij de toepassing van geweld rekening houden met de aanwezigheid van de bevolking. Militante tegenstanders gaan dikwijls schuil onder de burgers, waardoor zij met gangbare wapens moeilijk te bestrijden zijn. De zogeheten niet-letale wapens worden door sommigen gezien als een militair gewelddmiddel dat onder die omstandigheden burgerslachtoffers helpt voorkomen. Dit artikel gaat in op de oorsprong, ratio en het debat over niet-letaliteit. Een belangrijke vraag is of de bedoelingen en verwachtingen van niet-letale wapens haalbaar zijn in de militaire praktijk.

*Ir. J.B.J. Orbons**

De militair werd ten tijde van de Koude Oorlog vooral opgeleid en getraind voor het kunnen voeren van het conventionele grootschalige conflict. Hoewel zich tijdens die periode voor een beperkt deel van het militaire personeel ook uitzonderingen voordeden op dit sjabloon in de vorm van (klassieke) VN-operaties, was de focus steeds gericht op de dreiging van het Warschau Pact. Begin jaren '90 werd de aanvankelijke uitzondering plotse-ling regel, met militaire crisisinterventie als het leidende inzetscenario voor het overgrote deel van de krijgsmacht. Het vertrouwde militaire optreden 'tegen' is veranderd in een optreden 'tussen', in een 'war amongst the people', aldus Rupert Smith.¹ Van de krijgsmacht wordt nu verwacht geweldgebruik zoveel mogelijk te vermijden. Die verwachting heerst behalve bij

de politiek ook bij het bredere publiek, zowel in de conflictzone als aan het thuisfront. De zogenoemde *Rules of Engagement* (ROE) waaraan de uitgezonden eenheden gebonden zijn geven de beeldvorming van een militair optreden zonder (onnodige) slachtoffers een formele grondslag.

Intussen blijkt dat ook de ontplooiende militaire eenheden zelf belang hebben bij het voorkomen van slachtoffers, vooral als het daarbij om burgers gaat. De stabilisatie- en opbouwtaak waarmee de militaire interventie wordt belast is beter te verwezenlijken in een meegaande dan een tegenwerkende civiele omgeving. Maar ondanks alle goede bedoelingen van de interventiemacht kunnen delen van die bevolking zich ook tegen de militaire stabilisatie- en opbouw-eenheden keren, waardoor deze gedwongen zijn tot actie tegen opstandige groepen. Een extra complicatie daarbij vormen militante groepen onder de bevolking, die zich gewapenderhand verzetten tegen de interventiemacht en soms ook geweld uitoefenen tegen burgers. Leden van zulke strijdgroepen manifesteren zich vaak als kameleons, waardoor het waarneembare onderscheid met onschuldige burgers goeddeels wegvalt.

* De auteur is docent/onderzoeker bij de sectie MOW van de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA. Hij verricht een promotieonderzoek naar de militaire toepasbaarheid van niet-letale wapens.

¹ Generaal Sir Rupert Smith werkt de overgang van de Koude Oorlog naar het huidige tijdperk uit onder het adagium 'War amongst the people'. Hij noemt dit het nieuwe paradigma dat het militaire optreden van vandaag bepaalt. De krijgsmacht treedt op in de straten en de omgeving van steden ver weg, maar door de media ook wereldwijd in iedere huiskamer. Smiths 'War amongst the people' komt in de plaats van de 'Interstate industrial war', dat voorheen het militaire denken domineerde. Zie Rupert Smith, *The Utility of Force. The Art of War in a Modern World* (Londen, Penguin Books, 2006) blz. 17.

Het zijn dit soort situaties waarin de militaire commandant voor de lastige keuze kan komen te staan tussen niets doen, terugtrekken of waarschuwen enerzijds en wapengeweld gebruiken anderzijds. Wapengeweld, hoe gerechtigd dat onder omstandigheden ook mag zijn, is onwenselijk. Behalve, zo stellen sommige militaire planners al kort na de Koude Oorlog, als dat geweld beheerst is en niet-dodelijk. Deze opvatting vormt het startpunt van de zoektocht naar de militaire toepasbaarheid van zogeheten niet-letale wapens (NLW's). Deze categorie van militair vermogen moet de krijgsmacht van een instrumentarium voorzien waarmee zij fysieke dwang kan uitoefenen in situaties waar geweldsuitoefening onontkoombaar is, maar geen fatale of blijvende gevolgen mag hebben. De krijgsmacht kan daarbij voortbouwen op de kennis en ervaring die de politie in de afgelopen decennia op dit terrein heeft opgedaan.

Conceptueel beschouwd lijkt niet-letaliteit als nieuw militair vermogen een logische ontwikkeling in het militaire optreden. De afgelopen vijftien jaar heeft dit al enige gestalte gekregen door onderzoek, technologische ontwikkeling en beperkte militaire toepassing. Vanuit deze nog jonge geschiedenis belicht dit artikel welk perspectief NLW's de krijgsmacht kunnen bieden. Eerst komen de oorsprong van NLW's en de begrippen niet-letaliteit en NLW aan de orde. Vervolgens wordt nader toegelicht hoe de militaire ratio van niet-letaliteit en NLW's zich vanaf de Koude Oorlog heeft ontwikkeld en hoe dit nieuwe vermogen beleidsmatig is veranderd. Aansluitend worden NLW's beschouwd aan de hand van verwachtingen die voortvloeien uit de vigerende beleidskaders en uit het open debat over deze wapens.

Terminologie en oorsprong

Terminologie

Het onderscheid tussen de noties *niet-letaliteit* en *niet-letaal*, toegepast in dit artikel, is relevant omdat onder de noemer NLW's een breed scala aan wapens valt met zeer uiteenlopende uitwerkingen. De term *niet-letaal* verwijst naar wapeneigenschappen, terwijl het begrip *niet-*

FOTO: TNO DEFENSIE EN VEILIGHEID

Militairen van de landmacht proberen niet-letale wapens uit

letaliteit in navolging van Rappert refereert aan strategische en operationele concepten die richting geven aan niet-letaal optreden en de daarmee beoogde effecten. Die effecten kunnen zowel worden verkregen met NLW's als met wapens en middelen die ondanks hun letale eigenschappen ook niet-letaal inzetbaar zijn.²

Er bestaan meerdere definities van NLW's. In dit artikel hanteer ik de NAVO-definitie uit 1999, een keuze die mede is ingegeven omdat ik een bijdrage wil leveren aan het debat over NLW's binnen de NAVO-gemeenschap:

² Brian Rappert, 'Towards an Understanding of Non-Lethality' in: Nick Lewer (red.) *The Future of Non-Lethal Weapons. Technologies, Operations, Ethics and Law* (Londen, Frank Cass, 2002) blz. 53-74.

*Non-Lethal Weapons are weapons which are explicitly designed and developed to incapacitate or repel personnel, with a low probability of fatality or permanent injury, or to disable equipment, with minimal undesired damage or impact on the environment.*³

Deze definitie drukt de *intentie* tot niet-letale uitwerking uit, zowel qua ontwerp als qua toepassing van NLW's. Er wordt dus een klein risico geaccepteerd op fatale uitwerking of blijvend letsel.

Oorsprong

Het denken over vernietiging bestaat al sinds de Oudheid, maar dat geldt ook voor het denken over het ontzien van mensen en het vermijden van vernietiging. De Chinese militair strateeg Sun Tzu, die zo'n 2500 jaar geleden leefde, onderkende het strategische belang van terughoudendheid bij het gebruik van militaire macht om slachtoffers en vernietiging te beperken. In een Engelse vertaling van zijn werk *De kunst van het oorlogvoeren* is Suns visie als volgt uitgedrukt:

*The general rule for use of the military is that it is better to keep a nation intact than to destroy it. It is better to keep an army intact than to destroy it. It is better to keep a division intact than to destroy it, it is better to keep a battalion intact than to destroy it, it is better to keep a unit intact than to destroy it.*⁴

In de meer recente geschiedenis, met name vanaf de Industriële Revolutie, was het militaire denken en vernieuwen aanvankelijk juist gericht op de ontwikkeling en toepassing van steeds grotere vernietigingskracht. Deze trend vond zijn climax in het nucleaire wapen halverwege de vorige eeuw. Parallel aan de toename van vernietigingskracht nam ook het aantal burgerslachtoffers tijdens oorlogen sterk toe en oversteeg dat van militaire gevallen. De sterke toename van burgerslachtoffers was mede het gevolg van het industriële tijdperk, dat leidde tot verstedelijking rondom civiele en militaire productiecentra. Het bleek militair-strategisch lonender om de vernietigingskracht juist daarop te richten dan op louter militaire doelen. Dit was wat Rupert Smith de interstatelijke industriële oorlogvoering noemt.⁵

Het stijgende aantal slachtoffers tijdens oorlogen waarbij westerse strijdmachten betrokken waren leidde tot publieke weerstand. De oorlog in Vietnam is wel het bekendste voorbeeld. De tweede helft van de jaren '60 kende in de VS massale protesten tegen deze oorlog, een tegenbeweging die ook terrein won in andere (westerse) landen. In deze periode verschenen ook NLW's op het toneel. De roep om die wapens ontstond primair naar aanleiding van hard politieoptreden tegen protesterende burgers en bij het beteugelen van rellen. Incidenten met fatale afloop voor demonstranten deden zich niet alleen voor rond anti-Vietnam demonstraties, maar ook tijdens hardhandig ingrijpen van de Amerikaanse politie bij rassenrellen en demonstraties van burgerrechtenbewegingen.⁶ Het risico op verdere escalatie van geweld tijdens beteugeling van openbare ordeverstoringen werd versterkt door de moorden op Martin Luther King Jr. en Robert Kennedy in 1968.⁷

Ontwikkelingen in de VS tijdens de Koude Oorlog

Twee presidentiële onderzoeken in de VS in 1967 en 1968 waren aanleiding voor de introductie van NLW's in het kader van wetshandhaving. Doel was de beperking van het gebruik van dodelijke wapens door de politie en andere eenheden voor ordehandhaving.⁸ Een van de aanbevelingen uit de onderzoeken luidde:

³ NATO policy on non-lethal weapons (Brussel, NAVO, 1999).

⁴ Sun Tzu, *The Art of War*, vertaling door S. Griffith (New York, Oxford University Press, 1963).

⁵ In zijn in 2006 gepubliceerde werk introduceert hij de uitdrukking *interstate industrial war* in de inleiding en hij wijdt er het eerste deel van zijn boek aan. Rupert Smith, *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World* (Londen, Penguin Books 2006) blz. 3 en deel I, blz. 29-104.

⁶ Met name de tientallen doden die vielen tijdens de rassenrellen in Newark en Detroit in de zomer van 1967 leidden tot de vorming van presidentiële onderzoekscommissies. Institute for Non-Lethal Technologies, Human Effects Advisory Panel, *Crowd Behavior, Crowd Control, and the Use of Non-Lethal Weapons, Report of Findings* (2001) blz.10.

⁷ R. Applegate, *Riot Control. Material and Techniques* (Harrisburg, Stackpole Books, 1969) blz.14.

⁸ Eerste rapport: President's Crime Commission on Law Enforcement and the Administration of Justice, *The Challenges of Crime in a Free Society* (1967). Tweede rapport: National Advisory Commission on Civil Disorders (1968).

*Develop guidelines governing the use of control equipment and provide alternatives to the use of lethal weapons. Federal support for research in this area is needed.*⁹

Onderzoek gericht op minder dodelijke geweldsmiddelen voor de politie leidden in het bijzonder tot de invoering van CS-gas (beter bekend als traangas). Later volgden kinetische projectielen zoals rubber stopkogels en de elektrische schok. Groot-Brittannië voerde aan het begin van de jaren '70 traangas en rubberkogels in om in Noord-Ierland het hoofd te kunnen bieden aan de *troubles*, het slepende conflict tussen katholieken en protestanten in Ulster.

Het *Strategic Defense Initiative* onder president Ronald Reagan richtte zich begin jaren '80 onder meer op hoge-energie stralingswapens zoals lasers. Dat leverde ook kennis op voor gerichte energiewapens voor gebruik tegen personen. Veel NLW-ontwikkelingen in de VS werden feitelijk gefinancierd uit de militaire onconventionele wapenprogramma's, zonder dat daar een expliciete militaire vraag voor was. De politie maakte daar dankbaar gebruik van om het repertoire van alternatieven voor vuurwapens verder uit te bouwen. Al in 1972 noemde Joseph Coates de NLW's voor de politie de civiele *spin-off* van militaire research.¹⁰ Toch bleef een deel van de militaire onderzoeksinspanningen naar NLW's buiten zicht, want het Amerikaanse beleid rond militair-technologische innovaties schreef voor dat ze als strategische verworvenheden geheim moesten blijven.

Waar de politie in de VS niet-letale wapens vooral invoerde als *alternatief* voor letale middelen, werden ze voor militaire toepassingen vooral als *versterker* van de effectiviteit van letale vuurkracht aangewend. In Vietnam gebruikten de Amerikanen op grote schaal CS-gas om Vietcong-strijders uit hun ondergrondse gangenstelsels te drijven en ze vervolgens effectief te kunnen bestrijden.¹¹ Er was dus een duidelijke tweedeling tussen de toepassing van niet-letale middelen door de politie enerzijds en door de krijgsmacht anderzijds. Terwijl de politie met niet-letale wapens slacht-

offers wilde voorkomen, was het er in militaire context juist om te doen de letaliteit te versterken en effectiever te maken. In de militaire context van toen is pre-letaal dan ook een betere omschrijving dan niet-letaal.

FOTO U.S. AIR FORCE

Tijdens de Vietnamoorlog ontwikkelde Joseph Coates zijn visie op niet-letaal optreden van de strijdkrachten

Joseph Coates had al eerder van zich doen spreken. In 1970, tijdens de Vietnamoorlog, schreef hij voor het Institute of Defense Analysis een rapport over de toepasbaarheid van niet-letaal optreden in steden in andere werelddelen. Behalve dat dit rapport uitvoerig de mogelijkheden van een reeks niet-letale middelen behandelde, gaf Coates ook een opmerkelijke visie over de toekomst van de oorlog, getuige de volgende passage uit de inleiding:

There is a widespread sentiment that less destructive and less deadly modes of warfare offer promise as a major innovation in the

9 Citaat uit het tweede rapport, overgenomen uit: N. Davison, *The Early History of 'Non-Lethal' Weapons*. (Bradford Non-Lethal Weapons Research Project, Department of Peace Studies, University of Bradford, Occasional Paper No.1, 2006) blz. 3.

10 J. Coates, 'Non-Lethal Police Weapons' in: *Technology Review* (1972) blz. 49-56.

11 Een SIPRI-studie uit 1971 vermeldt dat bijna elk type wapensysteem in Vietnam CS-gas kon verschietsen of verspreiden over een groot gebied en dat dit doorgaans geschiedde in nauwe afstemming met andere wapeninzet. Zie: 'The Rise of CB Weapons' in: *The Problem of Chemical and Biological Warfare*, Volume I (Stockholm, Almqvist & Wicksell, 1971).

*tactics and strategy of limited and low-intensity warfare. The alleged misuse of current capabilities, devices and tactics is one support for this argument. A second is the partial mismatch between current capabilities and the objectives of present and anticipated operations. The observation that 'nuclear weapons have made the world safe for insurgency' suggests a thirdly closely related point – the continuation of, if not an increase in, stability operations and multilateral peace-making. Future conflicts may have vague, uncertain or shifting objectives. Consequently, a more intimate interplay of military and political goals, tactics and implications may prevail. There will be both more intermingling of aggressors and civilians and a greater blurring of the distinction between the two in many anticipated types of conflict. This may be especially the case in urban combat. These points all argue for less profligate... and less wanton destruction of property.*¹²

Als dit citaat naast de kern van het betoog van generaal Smith wordt gelegd, dan is Coates' stellingname een 'war amongst the people' *avant la lettre*. Immers, wat Coates in 1970 meer dan twee decennia vooruitzag, schreef Smith in 2006 met een terugblik van ruim een decennium. Coates' visie was deels indirecte kritiek op de wijze van opereren van de Amerikaanse krijgsmacht in Vietnam, maar kon ook bedoeld zijn voor Centraal-Europa, waar dichtbevolkte gebieden zich in een potentieel strijdtoneel tussen NAVO en Warschau Pact bevonden. Met de aanduiding *cities overseas* in het rapport verwees Coates hoogstwaarschijnlijk zowel naar trans-pacifische als trans-atlantische scenario's.

Het concept van niet-letaliteit in de moderne tijd was dus in feite al 'uitgevonden' in 1970. De zienswijze van Coates, geschraagd door de Amerikaanse militaire lessen uit Vietnam, werd

door de legerleiding echter ronduit genegeerd. Brocades Zaalberg typeert in zijn dissertatie de militaire reactie in de VS op de verloren oorlog aan de hand van de US Army War College Study 'On Strategy. A Critical Analysis of the Vietnam War' als volgt:

*The United States had lost the Vietnam War because it had not fought conventionally enough. The most fundamental 'lesson learned' publication to come out of the conflict concluded that the Army should not have deviated from its big-war approach and engage in some half-hearted counter-insurgency experiments, was clearly more welcome than another, more critical in-house study that had concluded the opposite one year earlier. Summers' thesis was embraced by the bulk of the armed forces during the post-Vietnam process of soul-searching and strengthened the idea that the sole purpose of the US armed forces was to fight and win America's wars. The 'American way of war' was articulated and codified in the Weinberger-Powell Doctrine as formulated in 1984.*¹³

Big war, een andere uitdrukking voor *interstate industrial war*, betekende een volledige militaire oriëntatie op een mogelijke confrontatie met de Sovjet-Unie en het Warschau Pact. Daarmee verdwenen radicale hervormingsvoorstellen als die van Coates in de vergetelheid.

Het was juist in de zoektocht naar methoden en technologieën om een Sovjet-aanval in de Centrale Sector van Europa te breken dat NLW's een nieuwe militaire impuls kregen. Net als met CS-gas tijdens Vietnam, ging het ook nu om de versterking van letale effecten, ditmaal tegen het Sovjet-grondleger. Waar in het verleden de aandacht gericht was op anti-personeel-NLW's, ging de interesse nu uit naar niet-letale antimaterieel-technologieën. Zo bestond er interesse om infrastructuur tijdelijk en plaatselijk onbruikbaar te maken voor de vijand. In het Los Alamos National Laboratory werkte een team sinds midden jaren '80 aan de experimentele ontwikkeling van technologische concepten zoals *High Power Microwave*,

12 J. Coates, *Non-lethal and Non-destructive Combat in Cities Overseas* (Institute for Defense Analysis, Science and Technology Division, Paper P-569, 1970).

13 T.W. Brocades Zaalberg, *Soldiers and Civil Power. Supporting or Substituting Civil Authorities in Peace Operations during the 1990s*. (Proefschrift Universiteit van Amsterdam, 2005) blz. 62.

lasers en chemische middelen om de opmars van gemechaniseerde formaties te kunnen ontregelen en ze vervolgens te kunnen vernietigen. De leider van dit project, John Alexander – later een van de vurigste pleitbezorgers van niet-letaliteit in het hedendaagse militaire optreden – publiceerde hierover vlak voor het einde van de Koude Oorlog.¹⁴ Terugblikkend op die periode schrijft Alexander tien jaar later:

*The recent development of military non-lethal concepts arose from very lethal roots. While law enforcement has always been charged with using the minimum force necessary to restrain assailants, the post-Vietnam military embraced the concepts of overmatching enemy weapons and the use of overwhelming force.*¹⁵

De conclusie kan luiden dat veel militair-relevante ontwikkelingen rond NLW's, zowel conceptueel als technologisch, al decennia voor het einde van de Koude Oorlog waren begonnen. Het overgrote deel van die ontwikkelingen heeft plaatsgevonden in de VS. Toepassingen bedoeld voor het voorkomen van onbedoelde burgerslachtoffers vonden ingang bij de politie, terwijl militaire organisaties de nieuwe technieken vooral zagen als versterking van de vernietigingskracht in het kader van de militaire wedloop tussen de NAVO en het Warschau Pact. Lewer en Schofield (1997) schrijven over de positie van NLW's tijdens die periode het volgende:

*...many of the technologies that might form the basis of a non-lethal armoury had already been identified in the 1960s and 1970s but they were given no real priority in context of Cold War military planning.*¹⁶

Deze lage prioriteit leidde ertoe dat het beschikbare arsenaal aan NLW's aan het einde van de Koude Oorlog weinig verschilde van een kwart eeuw eerder. Afgezien van het militaire gebruik van CS-gas in Vietnam werden nagenoeg alle praktische ervaringen met NLW's in de VS opgedaan door politie- en andere binnenlandse veiligheidsorganisaties tijdens inzet binnen de eigen landsgrenzen.

FOTO U.S. AIR FORCE, G. CHIAVEROTTI

Het niet-letale active denial system veroorzaakt een ondraaglijke hitte op de huid

Ontwikkelingen elders tot 1990

Buiten de VS waren er in andere NAVO-landen tot 1990 nauwelijks militair-georiënteerde NLW-ontwikkelingen, met één uitzondering: het Verenigd Koninkrijk. Het Britse leger was al sinds 1970 als buffermacht ontplooid in Noord-Ierland om de gewelddadigheden tussen de rivaliserende partijen te beteugelen. De snel groeiende behoefte aan de toepassing van een beperkt arsenaal aan NLW's leidde tot een gestage ontwikkeling van vooral kinetische projectielen. Die ontwikkeling is ook na de beëindiging van het Noord-Ierse conflict voortgezet.¹⁷

De andere NAVO-partners, waaronder ook Nederland, hadden tijdens de Koude Oorlog geen noemenswaardige aandacht voor NLW's

14 J. Alexander, 'Antimateriel Technology' in: *Military Review*, Vol 69, No.10 (1989), blz. 29-41.

15 J. Alexander, *Future War. Non-Lethal Weapons in Modern Warfare* (New York, St. Martin's Press, 1999) blz. 13.

16 N. Lewer, S. Schofield, *Non-Lethal Weapons. A Fatal Attraction? Military Strategies and Technologies for 21st Century Conflict* (London, Zed Books, 1997) blz. 34-35.

17 Een treffende beschrijving van de evolutie van de door de *British Army* en de *Royal Ulster Constabulary* (Noord-Ierse politie) gebruikte kinetische niet-letale projectielen geeft C. Burrows: 'Operationalizing Non-Lethality: A Northern Ireland Perspective' in: N. Lewer (red.) *The Future of Non-Lethal Weapons – Technologies, Operations, Ethics and Law* (Londen, Frank Cass, 2002) blz. 99-111.

anders dan louter vanuit politieorganisaties of andere binnenlandse instituties voor ordehandhaving. De periode van rellen eind jaren '60-begin jaren '70 in de VS had ook zijn pendant in Europa. Dit leidde tot hervormingen in politieorganisaties en hun optreden in de gemeenschap waarin terughoudendheid en beheersing in geweldsuitoefening een centraal thema vormde. Dit had weer zijn weerslag op de uitrusting, waarin NLW's een belangrijkere plaats kregen. Na 1990 vormden deze NLW-ontwikkelingen in de civiele binnenlandse context voor defensieorganisaties het startpunt van het denken, ontwikkelen en toepassen van niet-letaliteit in het kader van expeditionaire missies. De transatlantische samenwerking binnen de NAVO kende tot begin jaren '90 geen specifieke initiatieven op NLW-gebied. Die ontstonden pas toen de VS het onderwerp op de agenda bracht nadat het stof van de Golfoorlog (Desert Storm) was neergedaald en de nieuwe realiteit op de Balkan zich aandeede.

De militaire ratio voor niet-letaliteit na de Koude Oorlog

Wat Coates al had voorzien in 1970 en wat onder de oppervlakte was gebeven tijdens de Koude Oorlog, manifesteerde zich toen de internationale gemeenschap, met de VS voorop, zich steeds meer ging inspannen voor het stabiliseren en oplossen van vooral intrastatelijke conflicten. Alleen al tussen 1991 en 1994 lanceerden de VN maar liefst acht nieuwe *peacekeeping*-operaties. Een deel daarvan viel onder de noemer 'tweede-generatie vredeshandhaving' (*wider peacekeeping*). Daarin waren vredeshandhavers niet langer slechts buffertroepen aan de grenzen van conflictzones, maar opereerden zij ook actiever binnen de conflictgebieden, zij het nog steeds met een beperkt mandaat qua militaire geweldsuitoefening.¹⁸ Deze conflicten leenden zich nauwelijks voor de toepassing van de militaire gewelds-

instrumenten – voor zover toegestaan – waarin westerse krijgsmachten kort na de Koude Oorlog grossierden. Er was geen duidelijk te onderscheiden tegenstander en voor zover die er wel was maakte deze dikwijls gebruik van de dekking van de civiele en dus kwetsbare omgeving.

De VS, die begin jaren '90 gangmaker waren voor de onder VN-mandaat geaccordeerde interventie-operaties, ervoeren de problemen als eersten. In Somalië liep de humanitaire hulpoperatie *Restore Hope* in 1993 uit op een debacle, waarop de Amerikanen zich ijlings moesten terugtrekken. De voedselmissie ont-aardde in een gewapende strijd met *warlords* die behalve enkele tientallen Amerikaanse militairen ook honderden Somalische burgers het leven kostte. De burgerslachtoffers vielen vooral door Amerikaanse wapeninzet. Toen Amerikaanse mariniers eind 1994 teruggingen naar Somalië om de VN-macht te ontzetten die daar voor de missie *United Shield* was ontplooid, beschikten ze over een repertoire aan NLW's om hun taak met minder harde middelen te kunnen uitvoeren. Dat ingrijpen werd als een groot succes gezien, want de VN-troepen konden ongedeerd vertrekken en er viel geen enkel burgerslachtoffer. De Amerikaanse commandant, luitenant-generaal Tony Zinni, verklaarde na afloop dat hij nooit meer op pad zou gaan zonder NLW's.¹⁹

In 1994, tijdens de operatie *Uphold Democracy* op Haïti, konden Amerikaanse mariniers eveneens over NLW's beschikken en ook hier werd deze aanvullende capaciteit als een aanwinst gezien. In Bosnië-Herzegovina daarentegen, tijdens de *United Nations Protection Force*-missie van 1992-1995 (UNPROFOR), traden de politieke en militaire tekortkomingen van de internationale interventiemacht om de strijdende partijen te beteugelen aan het licht. UNPROFOR kon weinig meer doen dan toekijken bij de strijd en mocht haar (letale) wapens slechts in het uiterste geval van zelfverdediging gebruiken.²⁰ Het waren nu niet alleen de VS, maar ook een reeks Europese (NAVO)partners die de onvolkomenheden in het militaire repertoire begonnen te onderkennen.

18 C.P.M. Klep en R.J.A. van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2005) blz. 21.

19 J. Alexander, *Future War. Non-Lethal Weapons in Modern Warfare* (New York, St. Martin's Press, 1999), blz. 24.

20 C.P.M. Klep en R.J.A. van Gils, *Van Korea tot Kabul*, blz. 21.

De media speelden een katalyserende rol bij de opkomst van niet-letaliteit en NLW's. Waar zij in de jaren '60 en '70 met hun verslaggeving van de Vietnamoorlog, rassensrellen en studentenprotesten hadden bijgedragen tot de ontwikkeling van een maatschappelijke weerzin tegen burgerslachtoffers door georganiseerd wapengeweld, kreeg deze trend nu een vervolg in de vorm van maatschappelijke beeldvorming over operaties van de eigen krijgsmacht in den vreemde. De westerse samenleving maakte een proces van humanisering van de oorlogvoering door, waarin het maken van slachtoffers, zeker wanneer dat onschuldigen zijn, taboe is. Volgens Coker is er sprake van een projectie van westerse maatschappelijke waarden op het optreden van de krijgsmacht:

*The military is now expected not only to share the values civil society holds in high esteem, but even in the way it prosecutes war it is expected to reflect civility and compassion – in a word, humanitarianism.*²¹

FOTO STARS AND STRIPES, W. PEACE

Een Amerikaanse marinier legt de werking van de niet-letale sponge grenade uit aan een Nigeriaanse militair

De media zorgden ervoor dat het morele kompas van de krijgsmacht werd geijkt op de westerse normen en waarden over bescherming van de mens. De VS had in Somalië het belang van de media al ondervonden. In 1993 hadden de tv-beelden de ontluistering van de VS als de enig overgebleven supermacht genadeloos blootgelegd. In 1994, tijdens de voorbereidingsfase op United Shield, demonstreerden de Amerikaanse mariniers voor diezelfde media

hun niet-letale uitrusting als bewijs dat in de militaire opstelling van de VS in Somalië nu duidelijk rekening werd gehouden met het belang van de lokale bevolking. Tegelijkertijd gaven de media daarmee aandacht aan NLW's en fungeerden zo als PR-bron voor de voorstanders van niet-letale wapens die dit onderwerp op de militaire en politieke beleidsagenda wilden krijgen. Feakin (2005) benadrukte dit effect aldus:

*...the media had not only raised NLWs profile but they had also forced policy makers to take their presence into account when planning military operations of this kind.*²²

Het voorkómen van onschuldige slachtoffers werd voortaan één van de leidende beginselen in vredesoperaties. Tegelijkertijd speelde die bevolking soms een rol die de taakuitoefening van de militairen bemoeilijkte of verhinderde. Dit noopte dikwijls tot fysiek optreden, maar de gangbare wapenuitrusting was daarvoor grotendeels ongeschikt en ontoelaatbaar: de ratio van NLW's, ontworpen om slachtoffers te voorkomen en onnodige schade te voorkomen, was omarmd. Het operationele bewijs was geleverd bij het Amerikaanse optreden in Somalië, Haiti en Bosnië, waar de krijgsmacht de toegevoegde waarde van niet-letaliteit als militaire vermogen aantoonde.

Beleidsvorming rond NLW's

De VS

De Amerikaanse ervaringen met NLW's in de eerste helft van de jaren '90 vormden de opmaat tot beleidsvorming rond niet-letale wapens. In 1996 publiceerde het *Department of Defense* een aanwijzing onder de titel *Policy for Non-Lethal Weapons*.²³ Het document definieert een reeks criteria en organisatorische verantwoordelijkheden met betrekking tot de

21 C. Coker, *Humane Warfare* (London, Routledge 2001) blz. 93.

22 T. Feakin, *Non-Lethal Weapons: Technologies for Lowering Casualties?* (University of Bradford, Department of Peace Studies, PhD-thesis, 2005), blz. 44.

23 Office of the Assistant Secretary of Defense, Special Operations/Low Intensity Conflict *US Department of Defense Policy for Non-Lethal Weapons, Directive 3000.3*, (Washington DC, 1996).

ontwikkeling en invoering van NLW's. Het document weerspiegelt daarmee enerzijds de formele erkenning van het belang van niet-letaliteit voor de Amerikaanse krijgsmacht, maar anderzijds leiden de opgenomen eisen tot strenge voorwaarden aan NLW's en hoge verwachtingen. Daar ga ik later in dit artikel nader op in. Behalve richtlijnen voor de ontwikkeling en het gebruik van NLW's legde het document de verantwoordelijkheid voor het bereiken van de doelstellingen van het NLW-beleid in handen van de Commandant van het *U.S. Marine Corps*. Het *Joint Non-Lethal Weapons Directorate (JNLWD)* is belast met de implementatie van NLW-beleid.²⁴

De NAVO en Nederland

Toen NLW's in de VS eenmaal tot een officieel beleidsterrein van Defensie waren verklaard, duurde het niet lang voordat op instigatie van de Amerikanen ook de NAVO een NLW-beleid

saties van de lidstaten, waaronder Nederland. Het ministerie van Defensie onderschrijft het NLW-beleid van de alliantie en opeenvolgende beleidsdocumenten herbevestigen het belang van niet-letale wapens voor de Nederlandse krijgsmacht. De meest recente herbevestiging dateert van eind 2008, toen in de Strategische Kennis Agenda onder meer de behoefte aan wapens werd onderkend die instelbaar zijn van niet-letaal tot letaal.²⁶

Niet-letale wapens in de Nederlandse krijgsmacht

De Nederlandse krijgsmacht beschikt over een beperkt repertoire aan niet-letale wapens. Toepassing is voorbehouden aan daarvoor gekwalificeerde en gecertificeerde eenheden, zoals Crowd en Riot Control (CRC)-eenheden, speciale eenheden en arrestatieteams.

- wapenstok (handwapen)
- beanbag (kinetisch projectiel)
- rubber kogels (kinetisch projectiel)
- traangas (chemische werking)
- flash-bang granaat (gecombineerde akoestische/optische werking)
- pepperspray (chemische werking)
- schijnwerper (optische werking)
- taser (elektrische schok)

Figuur 1 Overzicht van NLW's die bepaalde eenheden van de Nederlandse krijgsmacht kunnen toepassen

Aangezwengeld door beleidskaders, zowel nationaal als internationaal, vorderen onderzoek en ontwikkeling naar nieuwe technologieën en concepten op NLW-gebied gestaag.²⁷ Figuur 2 geeft een indruk van de diversiteit van technologieën en effecten die worden beschouwd. De militaire invoering en de operationele inbedding van NLW's blijven achter: het grootste deel van de thans ingevoerde systemen is nog van de eerste generatie, die al beschikbaar was aan het einde van de Koude Oorlog. De uitvoering van NLW-beleid heeft daardoor meer de gedaante van een *technology push* dan dat militaire planners aandringen op snellere militaire beproeving, goedkeuring en invoering van uit-

Opeenvolgende beleidsdocumenten herbevestigen het belang van niet-letale wapens voor de Nederlandse krijgsmacht

aanvaardde. De Noord-Atlantische Raad keurde in 1999 een compact beleidsdocument goed.²⁵ Het is niet verrassend dat het document veel verwantschap vertoont met zijn Amerikaanse tegenhanger, getuige ook de nagenoeg gelijklopende definitie van NLW's. Niet-letaliteit is volgens beide definities de *intentie* die NLW-toepassing beoogt. De aanvaarding van het NLW-beleid van de NAVO legde een legitieme basis voor onderzoek, ontwikkeling, invoering en gebruik van NLW's door de militaire organi-

24 Uitvoerige informatie over de lopende ontwikkelingen en initiatieven door het JNLWD is te vinden op <https://www.jnlwp.com>.

25 NATO Policy on Non-Lethal Weapons (Brussel, NAVO, 1999).

26 Ministerie van Defensie/Hoofddirectie Algemene Beleidszaken, *Strategische Kennis Agenda* (2008) blz. 45, 46.

27 Zo investeert het ministerie van Defensie al geruime tijd in kennis- en technologie-ontwikkeling op NLW-gebied. TNO Defensie&Veiligheid voltooide in 2004 een eerste vijfdagen-onderzoeksprogramma naar de toepasbaarheid van NLW's voor de Nederlandse krijgsmacht. Een nieuw programma is in 2008 van start gegaan. Zie bijvoorbeeld: TNO, *Eindrapportage programma V901. Bepaling geschiktheid niet-letale wapens voor de krijgsmacht* (PML 2004-A10, 2004).

Figuur 2

Overzicht van NLW-concepten naar werkingsprincipes. Cursief staan de effecten die uitsluitend bedoeld zijn tegen materieel en/of infrastructuur.*

Mechanisch	Elektromagnetisch	Akoestisch	Chemisch
Kinetische energie Verstrikkend/plakkend Geleidend Verduistering <i>Mechanische sabotage</i>	<i>Ultraviolet (HE lasers)</i> Zichtbaar spectrum Infrarood Microgolven Millimetergolven <i>Electromagnetische puls</i> Directe Stroom Wapens	Infrasoon/pneumatisch Sone wapens Ultrasone middelen	<i>Materiaal wijzigers</i> <i>Verbrandingsveranderaars</i> Anti-biologische agenten

* In dit overzicht van werkingsprincipes van NLW's is gebruik gemaakt van een inventarisatie van NLW's opgesteld door TNO in het kader van het Defensie onderzoeksprogramma V901 'Bepaling geschiktheid van Niet-Letale Wapens'. Kernkamp e.a., *Technologie Verkenningen Niet-Letale Wapens – Deelrapportage (basisrapport) van het project Technologie Verkenningen & Assessment NLW 2002/2003* (Den Haag, TNO, FEL-03-A126, 2003).

ontwikkelde niet-letale wapens.²⁸ Deze stagnatie in de operationele innovatie staat in schril contrast met de alom geuite verwachtingen rond de militaire waarde en toepasbaarheid van NLW's. Een nadere beschouwing van het debat over de verwachtingen ten aanzien van niet-letaliteit en NLW's kan enig licht op deze onbalans werpen.

Verwachtingen: het debat over niet-letaliteit

'Officiële' verwachtingen: beleidsdruk

Een nadere blik op het NLW-beleid van de NAVO leert dat de daarin opgenomen richtlijnen strenge voorwaarden stellen aan NLW's. Er lijkt een impliciete veronderstelling te bestaan dat de technologieën en concepten voor NLW's aan die eisen kunnen voldoen. Het document stelt dat NLW's dienen bij te dragen aan het vermogen van NAVO-strijdkrachten om de volgende doelstellingen te kunnen verwezenlijken:

- *accomplish military missions and tasks in situations and conditions where the use of lethal force, although not prohibited, may not be necessary or desired;*
- *discourage, delay, prevent or respond to hostile activities;*
- *limit or control escalation;*

- *improve force protection;*
- *repel or temporarily incapacitate personnel;*
- *disable equipment or facilities;*
- *help decrease the post-conflict costs of reconstruction.*²⁹

Deze voor het merendeel algemeen geformuleerde missiedoelstellingen stralen een grote ambitie uit voor wat niet-letaliteit vermag: in feite wordt welhaast verondersteld dat NAVO-strijdkrachten uitgerust met de juiste NLW's dominantie en controle verkrijgen in situaties waarin de aangegeven doelstellingen moeten worden verwezenlijkt. Als daar nog de criteria aan worden toegevoegd waaraan NLW's volgens het beleidskader minimaal moeten voldoen dan ontstaat het beeld van de *silver (non-lethal) bullet*:

- *they must achieve an appropriate balance between the competing goals of having a low probability of fatality or permanent injury, with minimal undesired damage, and a high probability of having the desired effects;*
- *they must not be easily defeated or degraded by hostile countermeasures once known or,*

28 De meeste activiteiten op het gebied van NLW's vinden binnen de NAVO plaats onder de *Research and Technology Organisation (RTO)*.

29 *NATO Policy on Non-Lethal Weapons* (Brussel, NAVO, 1999) blz.1.

*if they could be so defeated, the benefits of a single opportunity to use such a weapon in a given context would, nevertheless, be so great as to outweigh that disadvantage or any risk of consequent escalation.*³⁰

Het beleid zegt hier dat een NLW alleen dan passend is wanneer inzet met grote kans van slagen bijdraagt tot de verwezenlijking van één of meer van de genoemde doelstellingen, de kans op slachtoffers, ernstig letsel en materiële schade daarbij minimaal is en het NLW tevens bestand is tegen tegenmaatregelen. Dat lijkt inderdaad op een silver bullet, maar toch menen materiedeskundigen, beleidsmakers en politieke besluitvormers dat NLW's aan die verwachtingen kunnen voldoen. Zo gaat ook de Strategische Kennis Agenda van Defensie uit van de maakbaarheid van niet-letaliteit door NLW's als integraal onderdeel te zien van een algehele capaciteit van flexibel toepasbare wapensysteemoplossingen, variërend van letaal tot niet-letaal.³¹

De optimistische inschattingen en verwachtingen worden enerzijds gesteund door positieve ervaringen met NLW's van de eerste generatie, zoals kinetische rubber projectielen en traangas. Anderzijds zijn er ook situaties bekend waarin het niet helemaal goed ging. Zo leidden de ervaringen in Noord-Ierland al in een vroeg stadium tot het in onbruik raken van CS-gas wegens het niet-discriminerende karakter van dit middel en ook tot de eerder genoemde doorlopende innovatie van kinetische projectielen om het latente risico op ernstige verwonding of fatale afloop te verkleinen.³²

De haalbaarheidsmarges voor effectief gebruik van NLW's zijn echter smal, blijkt uit het vele onderzoek dat de afgelopen vijftien jaar mede

onder auspiciën van de NAVO heeft plaatsgevonden. Toch resulteerden talloze nationale en internationale scenario-analyses voor de inzet van NLW's, steunend op de beoordeling van technische en militaire experts en getoetst aan technische en operationele selectiecriteria, in lijstjes van geschikte of beloftevolle NLW-concepten. Dit soort simulatie- en gedachte-experimenten kent nogal wat impliciete aannames over de respons van individuen en doelgroepen tegen wie de NLW's worden ingezet. Vooral nog ontbreekt de operationele empirie om de validiteit van die veronderstellingen te kunnen staven. Deze onzekerheid doet zich overigens wat minder voor bij NLW's die gericht zijn tegen materieel of infrastructuur, omdat doelparameters doorgaans nauwkeuriger te bepalen en de mogelijke NLW-effecten dus beter te voorspellen zijn.

Voorts bestaat er een zekere spanning binnen zowel het Amerikaanse als het NAVO-beleidsdocument door een richtlijn die zegt dat NLW's ook gebruikt moeten kunnen worden om de werking van letale vuurkracht te versterken. In het NAVO-document luidt die voorwaarde:

FOTO STARS AND STRIPES, C. COON

De Amerikaanse niet-letale sting ball grenade, gevuld met honderd rubberkogeltjes kaliber .25

30 NATO Policy on Non-Lethal Weapons (Brussel, NAVO, 1999) blz. 2.

31 Ministerie van Defensie/Hoofddirectie Algemene Beleidszaken, *Strategische Kennis Agenda* (2008) blz. 46.

32 Ook de best getrainde schutter kan een 'ongeluk' soms niet voorkomen. Een recente Britse studie die over het gebruik en de ontwikkeling van kinetische projectielen rapporteert is: Northern Ireland Office, *Patten Report Recommendations 69 and 70 Relating to Public Order Management. A Research Programme into Alternative Policing Approaches Towards the Management of Conflict*, Fifth Report (Belfast, Northern Ireland Office, 2006).

*NLWs may be used in conjunction with lethal weapons to enhance the latter's effectiveness and efficiency across the full spectrum of military operations.*³³

De achterliggende reden voor het opnemen van deze clausule in het NLW-beleid is het wegnemen van iedere technische, tactische en operationele beperking voor het gebruik van de nieuwe capaciteit. Commandanten kunnen daardoor in *alle* situaties gebruik maken van NLW's, ongeacht het van toepassing zijnde geweldsmandaat. Vanuit NAVO-optiek zijn NLW's dus niet exclusief voorbehouden voor situaties waarin niet-letaal optreden de enige gewelddoptie is. De vraag dient zich dan wel aan of deze expliciete 'pre-letale' of *dual use* variant van NLW-gebruik de politieke en militaire ratio van het voorkomen van slachtoffers en onnodige schade logenstraft. De beeldvorming die dit over NLW's oproept onderscheidt zich nauwelijks van die bij de pre-letale toepassing van CS-gas in de Vietnamoorlog en de ontwikkeling van antimaterieel-technologieën tegen een gemechaniseerde tegenstander eind jaren '80. Het lijkt erop dat de opstellers van het NLW-beleid zich in een spagaat bevonden. Aan de ene kant wilden zij inspelen op de specifieke toegevoegde waarde van NLW's in *military operations other than war* en aan de andere kant wilden zij geen beperkingen opleggen aan de toepasbaarheid van niet-letale wapens in meer klassieke militaire scenario's.

Een andere 'complicatie' die besloten ligt in het door de NAVO aanvaarde NLW-beleid is het volgende daarin opgenomen criterium:

*The research and development, procurement and employment of NLWs shall always remain consistent with applicable treaties, conventions and international law.*³⁴

Deze regel heeft voor de aanvaardbaarheid van NLW's aanzienlijke consequenties. Een belangrijk deel van de wapenbeheersingsverdragen en conventies opgesteld tijdens de Koude Oorlog, of ruimer, tijdens het tijdperk van de interstate industrial war, was bedoeld om massavernietiging en onnodig en grootschalig menselijk lij-

den, vooral onder de burgerbevolking tijdens oorlogen, tegen te gaan. Dit betrof in het bijzonder de dodelijke chemische en biologische wapens. De verdragen kenden ten tijde van hun bekrachtiging geen uitzonderingen voor het uitdrukkelijk niet-letale gebruik van bijvoorbeeld chemische middelen tijdens militaire operaties. Hier dient zich de paradox aan dat internationale wapenbeheersingsverdragen, oorspronkelijk ontworpen om massavernietiging en onnodig menselijk lijden tijdens conflicten en oorlogen een halt toe te roepen, in hedendaagse stabilisatieoperaties een juridische blokade opwerpen tegen het gebruik van bepaalde NLW's, die eveneens uitdrukkelijk bedoeld zijn om slachtoffers te voorkomen. Sommige deskundigen in het internationaal recht, zoals Fidler, bepleiten dan ook aanpassingen in de internationale verdragen om recht te doen aan het principe en de intentie van niet-letaliteit.³⁵

Vermeldenswaard is een voorwaarde aan NLW's die in het Amerikaanse beleid is opgenomen: een in te voeren NLW dient een dusdanig lonend operationeel effect op te leveren dat dit de aan de inzet toebedeelde inlichtingenverwervingscapaciteit voor missieplanning en *damage assessment* rechtvaardigt. Het is echter de vraag of de van nature subtiele effecten van niet-letaliteit wel even nauwkeurig zijn in te schatten als de doorgaans louter fysieke effecten van innovatieve letale capaciteiten. De intentie van niet-letaliteit bij antipersoneeltoepassingen is immers tijdelijke uitschakeling, dan wel het afdwingen van gedragsverandering, terwijl bij letaliteit (blijvende) fysieke uitschakeling wordt nagestreefd.

De politiek-strategische wenselijkheid van beheerst militair geweldgebruik in veel heden-

33 NATO Policy on Non-Lethal Weapons, (Brussel, NAVO, 1999) blz. 2.

34 NATO Policy on Non-Lethal Weapons, (Brussel, NAVO, 1999) blz. 2.

35 Fidler onderscheidt drie mogelijke veranderingstrajecten: a. de *compliance*-variant, die samenvalt met de huidige richtlijn in het NAVO-beleid en waaraan de veranderde aard van conflicten en de nieuwe NLW-technologieën niet mogen tornen; b. de *selective change*-variant, die voor NLW's andere regels voorziet dan voor letale wapens; c. de *radical change*-variant, die NLW's als zodanig revolutionair beschouwt dat ze een complete herziening van de morele en juridische grondslag voor het gebruik van militair geweld rechtvaardigen. D. Fidler, 'Non-Lethal Weapons and International Law: Three Perspectives on the Future', in: *Medicine, Conflict and Survival* (Vol.17, No.3, 2001) blz. 194-206.

daagse interventiemissies heeft de ratio verschaft voor een militair vermogen tot niet-letaliteit. De daartoe ontworpen beleidskaders om de ontwikkeling en invoering van NLW's te reguleren bevatten enerzijds conservatieve elementen die een weerslag zijn van de veiligheidscontext uit de Koude Oorlog. Anderzijds zijn de prestatieverwachtingen van NLW's bij de beleidsmakers hoog gespannen. Het gecombineerde effect is dat het beleid de realisatie van een innovatief militair vermogen voor niet-letaliteit eerder afremt dan bevordert.

Maatschappelijke verwachtingen: idealisering versus relativering

Tijdens de eerste helft van de jaren '90 waren hoge verwachtingen ontstaan over de mogelijkheid om oorlogen zonder bloedvergieten te voeren. Desert Storm had al laten zien dat het aantal slachtoffers, vooral aan eigen zijde, tot een minimum beperkt kon worden door de toepassing van technologisch geavanceerde precisiewapens met lange dracht. Siniscalchi citeert in een publicatie over de strategische implicaties van niet-letale technologieën:

*...the most dangerous legacy of the Persian Gulf war is the fantasy of near bloodless uses of force.*³⁶

De euforie over de successen van precisieoorlogvoering sloeg niettemin over naar het domein van het niet-letale militaire optreden. In de VS presenteerden Janet en Chris Morris al in 1990 een theorie dat met niet-letale technologie en concepten een tegenstander zou kunnen worden onderworpen zonder gevecht. Noties als *weapons of mass protection* en *war without blood* behoorden tot het repertoire van deze militaire futurologen, die ook het Pentagon adviseerden.³⁷ Deze utopische voorstellingen van NLW's zijn ten dele een uitvloeisel van het

einde van de Koude Oorlog, dat te danken zou zijn geweest aan de westerse militair-technologische superioriteit. Die superioriteit was zo groot geworden dat conflicten voortaan ook beheersbaar waren zonder het gebruik van conventionele wapens.

FOTO ANP, R. UTRECHT

Het ideaalbeeld van conflicten zonder slachtoffers bleef gedurende de jaren '90 in stand. In Groot-Brittannië leverden Lewer en Schofield een bijdrage aan het debat met de introductie van het concept van *benign intervention*. Zij stelden zelfs voor een *UN Benign Intervention Force (UNBIF)* te formeren die zich hoofdzakelijk zou bedienen van NLW's.³⁸ Coker ziet in zijn verhandeling over humane oorlogvoering de belangstelling voor niet-letale oorlogvoering als een uiting van een trend in de westerse wereld naar terughoudendheid en beschaving bij het hanteren van militair geweld.³⁹ De idealisering van niet-letaliteit door voorstanders stoelt op de aanname dat de technologieën waarop NLW's zijn gebaseerd de uitwerking

36 J. Siniscalchi, *Non-Lethal Technologies: Implications for Military Strategy* (Alabama, Air University, Air War College, Center for Strategy and Technology, Occasional Paper No.3, 1998) blz.13.

37 J. Morris en C. Morris, *Non-Lethality. A Global Strategy* (Massachusetts, West Hyannisport, 1990).

38 N. Lewer en S. Schofield, *Non-Lethal Weapons. A Fatal Attraction? Military Strategies and Technologies for 21st Century Conflict* (Londen, Zed Books, 1997) blz.113.

39 C. Coker, *Humane Warfare* (Londen, Routledge, 2001) blz. 89.

hebben die het ontwerp beoogt. Dit onvoorwaardelijke vertrouwen in de technologische maakbaarheid van niet-letaliteit wordt bestreden door sceptici en in meer nauwgezette analyses. Zo wijst Siniscalchi op de geringe beschikbaarheid aan objectieve ervarings-

Rappert dat zelfs wanneer al de technische parameters bekend zijn, er nog legio omgevingsfactoren spelen die van grote, zo niet beslissende, invloed zijn op het uiteindelijke effect. Bij NLW-gebruik tegen personen gaat het immers om een tijdelijk fysiek en/of mentaal effect bedoeld om een bepaald gedrag af te dwingen. De *context* waarin de wapeninzet plaatsvindt heeft echter eveneens invloed op het resultaat. Als het doel bijvoorbeeld sterk gemotiveerd is om weerstand te bieden aan de pijn of het ongemak die het wapen veroorzaakt, kan de reactie belangrijk verschillen

Een marechaussee demonstreert een Taser, het stroomstootwapen dat eerder dit jaar in gebruik werd genomen

van een situatie waarin het getroffen individu geen heil ziet in verder verzet. Rappert staat daarom een omvattende contextuele (*technology*) assessment van NLW's voor. Hij oppert dat zo'n breder assessment de betrouwbaarheid van de (optimistische) claims over de effectiviteit van NLW's dient te valideren en dat naar uiteenlopende contexten en situaties van NLW-inzet dient te worden gekeken:

While laboratory tests or controlled field experiments might provide some insight, the information gained is likely to be of questionable worth in commenting on controversies experienced in practical applications where such artificial conditions do not hold. Assessments made in relation to a specific context can have their value come under question if the situations of use diversify.⁴¹

gegevens van NLW-gebruik uit de militaire praktijk. Hij waarschuwt dan ook tegen te hoge verwachtingen:

...the visionary promise of non-lethality leads to widespread misconceptions that are likely to prove counterproductive and potentially dangerous.⁴⁰

Volgens meer recente analyses zijn de effecten van NLW's behalve van technologie en wapenkenmerken ook afhankelijk van de houding en vaardigheden van de militaire gebruiker en de eigenschappen van het doel. Bij NLW-inzet tegen individuen speelt ook de fysiologische en mentale toestand van het doel een rol. Zo stelt

40 J. Siniscalchi, *Non-Lethal Technologies: Implications for Military Strategy* (Alabama, Air University, Air War College, Center for Strategy and Technology, Occasional Paper No. 3, 1998) blz.15.

41 B. Rappert, *Non-Lethal Weapons as Legitimizing Forces? Technology, Politics and the Management of Conflict* (Londen, Frank Cass, 2003) blz. 265.

De uitgedragen verwachtingen dat NLW's doen wat hun scheppers beloven prikkelen de media, maatschappelijke bewegingen en het brede publiek. De media, eventueel ingeschakeld in publieke voorlichtingscampagnes over NLW's, laten in eerste instantie zien hoe NLW's werken en waarvoor ze bedoeld zijn.⁴² Ze helpen daarmee deze 'goedaardige' wapens te promoten, versterken aldus hun imago en wekken positieve verwachtingen onder het publiek. Maar tegelijkertijd beelden zij ongewenste effecten of verkeerde inzet van NLW's onver-

den van de *hearts and minds* van de lokale bevolking en niet louter om het verslaan van tegenstanders. Daarin berust de ratio van niet-letaliteit.

Niet-letaliteit is in militair opzicht geen nieuw fenomeen, maar al vroeg in de Koude Oorlog onderkend en onbelicht gebleven tot na die periode. Instrumenten voor niet-letaliteit waren er al. Politieorganisaties hadden ze in gebruik en ook hun militaire toepasbaarheid bleek tijdens vredesoperaties kort daarna. Die vroege successen schiepen de verwachting in zowel defensieorganisaties als daarbuiten dat niet-letaliteit tijdens militaire operaties een maakbaar concept is dat verdere ontwikkeling verdient. De aangelegde beleidskaders geven enerzijds de ruimte tot verdere ontwikkeling van een scala aan beloftevolle NLW-technologieën en concepten. Het conservatisme en eisenpakket in dat beleid versmallen anderzijds de haalbaarheidsmarges voor niet-letaliteit aanzienlijk. Studies over technologieën, concepten en effecten gaan intussen onverminderd door, onder de aanname dat deze de realiteitswaarde van NLW's zullen bewijzen.

Niet-letaliteit is maatwerk dat moeilijker te ontwerpen blijkt dan de confectie van letaliteit. In de beoordeling van de effectiviteit van NLW's telt een veelheid van situationele factoren mee. In de analyse zou daarom nadrukkelijker rekening gehouden moeten worden met de context van de inzet. Die voorwaarde vraagt om de verwerking van ervaringsgegevens van NLW's uit de militaire praktijk. Dat is een uitdagende opgave, maar niettemin noodzakelijk om de huidige kloof tussen de verwachtingen en de werkelijkheid van niet-letaliteit te verkleinen. ■

De euforie rond precisieoorlogvoering sloeg over naar het domein van niet-letaal militair optreden

bloemd af en zetten daardoor de krijgsmacht of een eenheid die dit heeft veroorzaakt te kijk. De politieke en maatschappelijke impact hiervan is des te groter wanneer slachtoffers van falend NLW-gebruik burgers in den vreemde zijn. Het effect van de media-aandacht is het versterken van de verschillen tussen verwachtingen en realiteit van niet-letaliteit. Mensenrechtenorganisaties zullen ontsporingen bij NLW-gebruik eveneens aan de kaak stellen, die mogelijk in verband brengen met menselijk lijden of zelfs marteling en zodoende de goede bedoelingen van het militaire gebruik van NLW's ter discussie stellen ten overstaan van de politieke en publieke achterban.

Slot

Het is onmiskenbaar dat de krijgsmacht in hedendaagse en toekomstige conflicten wordt geconfronteerd met situaties waarin het vermogen tot beheerst geweldgebruik politiek gewenst is en dus militair voorhanden moet zijn. Het gaat immers om het winnen en behou-

42 Zo voert het Joint Non-Lethal Weapons Directorate een actieve publieke voorlichtingscampagne met live-demonstraties van de nieuwste NLW-concepten, zoals het Active Denial System, een stralingswapen dat een hitte-effect op de menselijke huid veroorzaakt. Aanwezige persvertegenwoordigers worden daarbij uitgenodigd als proefpersoon. Videoclips hierover zijn te vinden op <https://www.jnlwp.com>.